

УДК 811.161.2 (81'276.6:34)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-21>

Олена ДОЦЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4607-0883
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна) *o.dotsenko@ukma.edu.ua*

ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ У СУДОВИХ СПРАВАХ ПРО НЕПРАВОМІРНУ ВИГОДУ (ДОСВІД КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті проаналізовано правові засади здійснення криміналістичних лінгвістичних експертиз, що здійснюються у судових справах про вимагання (зокрема погрози чи інші вербальні засоби примусу або тиску) будь-якої неправомірної вигоди. На основі дослідження нормативно-правової бази, яка регламентує організацію та проведення таких досліджень, встановлено, що відповідно до положень Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України, семантико-текстуальні експертизи мають на меті встановити наявність чи відсутність висловлювань, котрі містять пропозицію, обіцянку або надання, прийняття, спонування до надання будь-якої вигоди (вказується, яких саме дій) тощо на основі спеціальних знань у галузі мовознавства. Об'єктом дослідження зазвичай є фрагменти, окремі висловлювання, текстові відтворення усного мовлення, що надаються для аналізу разом із дослівним текстовим відтворенням її змісту (стенограмою).

Досліджено методику лінгвістичної експертизи мовлення у судових справах про вимагання (зокрема погрози чи інші вербальні засоби примусу або тиску) будь-якої неправомірної вигоди. Зокрема, наведено приклад семантичного та комунікативно-прагматичного дослідження наданих для експертизи текстових фрагментів, що були доказами у судовій справі, яка розглядалася у кримінальному провадженні. Відзначено, що комунікативна стратегія вимагання реалізується шляхом використання у діалозі адресантом повідомлення, котрий є ініціатором комунікативного акту вимагання, директивних мовленнєвих актів, змістом яких є спонування адресата повідомлення до виконання певних дій, спрямованих на набуття неправомірної вигоди. Проаналізовано директивні висловлення різних типів, що наводяться у наданих для аналізу фрагментах тексту, а також мовні засоби, які є спеціальними маркерами вираження директивів.

Ключові слова: правнича лінгвістика, семантико-текстуальна експертиза, лінгвістична експертиза, лінгво-прагматика, комунікативна лінгвістика.

Olena DOTSENKO,
orcid.org/0000-0003-4607-0883
Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
National University of Kyiv Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine) *o.dotsenko@ukma.edu.ua*

LINGUISTIC EXAMINATIONS IN ILLEGAL GAIN CASES (COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC STUDY PRACTICE)

The article contains analysis of legal basis of forensic linguistic examinations conducted as a part of the proceedings in regard to demanding any illegal gain (including threats or other verbal means of coercion or pressure). It has been established based on the study of the regulatory framework regulating organization and conduct of such studies that, in accordance with the provisions of Research and Methodological Recommendations on Preparation and Scheduling of Forensic Examinations and Forensic Studies approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine, the purpose of the semantic-textual examinations is to establish availability or absence of statements containing any proposal, promise or provision, acceptance, inducing to provide any gain and the like based on special knowledge of linguistics. Fragments, certain statements, reproductions of oral speech in texts submitted for analysis along with the word-for-word reproduction of its contents (stenograph) are typically the subject of the study.

This article presents the study of the linguistic examination of speech in proceedings in regard to demanding any illegal gain (including threats or other verbal means of coercion or pressure). An example of semantic and communicative and pragmatic study of the text fragments submitted for examination which served as evidence in the criminal proceedings has been suggested. The author noted that the communicative extortion strategy is implemented by the statement originator, who initiates a communication extortion act, by applying in the dialogues of the directive speech acts that mean compulsion of the statement addressee to perform certain actions aimed at obtaining illegal gain by the statement originator. Directive statements of different kinds included in the text fragments submitted for analysis have been analyzed, along with the speech means presenting special markers of expressing the directions.

Key words: legal linguistics, semantic-textual examination, linguistic examination, linguistic pragmatics, communicative linguistics.

Постановка проблеми. Однією із заporук розбудови правової держави є створення умов для запобігання проявам корупції, однією із форм якої є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, що зафіксовано ст. 368 Кримінального кодексу України. Оскільки об'єктом цього злочину є мовленнєві дії, підтвердити чи спростувати їх під час судового процесу може лінгвіст-експерт. Цим зумовлена актуальність напрацювання теоретичної та практичної методологічної бази для забезпечення досліджень у кримінальних справах такого типу.

Аналіз досліджень. Від 2015 року, коли було внесено зміни до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, відповідно до яких лінгвістичні експертизи стали окремим видом криміналістичних експертних досліджень, лінгвістична експертологія як напрям прикладної лінгвістики стала розвиватися доволі стрімко. Лінгвістичній експертизі конфліктних текстів присвячена низка праць Лесі Ажнюк (Ажнюк, 2012: 18–32; Ажнюк, 2013: 18–32). Криміналістичні та лінгвістичні засади організації та проведення фоноскопічних досліджень розроблені Валентиною Радецькою (2017). Про окремі аспекти лінгвістичної експертології йдеться у наукових розвідках Костянтина Голобородька (Голобородько, 2020: 11–17), Наталії Кондратенко (Кондратенко, 2017: 115–119), Юлії Бугайко (Бугайко, 2019: 145–166) та інших українських і зарубіжних учених. Вагомим здобутком української лінгвістичної експертології став підручник, підготовлений фахівцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ларисою Шевченко та Дмитром Сизоновим (Шевченко, Сизонов, 2021). Утім, багато юридичних, методологічних і прикладних аспектів організації лінгвістичних експертиз потребують більш ґрунтовного опрацювання. Зокрема, це стосується й теоретичних і практичних напрацювань у сфері лінгвістичної експертизи мовлення у справах про вимагання (зокрема погрози чи інші вербальні засоби примусу або тиску) будь-якої неправомірної вигоди. Цим умотивовуємо актуальність нашої розвідки.

Мета статті – схарактеризувати основні прийоми лінгвістичної експертизи мовлення у кримінальних справах про вимагання (зокрема погрози чи інші вербальні засоби примусу або тиску) неправомірної вигоди.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичні експертизи у справах про неправомірну вигоду, за класифікацією Г. А. Черненко, є юридичними

судовими «експертизами текстів, що фігурують як доказова база під час судових процесів» (Черненко, 2012: 222). Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України, такі дослідження є криміналістичними лінгвістичними семантико-текстуальними експертизами, які проводять з метою з'ясування, «чи міститься у тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі пропозиції, обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди» (Науково-методичні рекомендації, 1992). Кримінальний кодекс України передбачає кілька видів злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою, зокрема визначених ст. 354. *Підкуп працівника підприємства, установи чи організації*, ст. 368. *Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою* тощо. У диспозиції всіх цих статей ідеться про мовленнєві дії, які можна кваліфікувати як злочинні: пропозицію, обіцянку, вимагання неправомірної вигоди тощо. Саме щодо наявності чи відсутності таких мовленнєвих дій може призначатися лінгвістична експертиза.

Розглянемо приклад семантико-текстуального дослідження, здійсненого у рамках провадження за ст. 368. *Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою* Кримінального кодексу України.

Для вирішення експертові було запропоноване таке питання: чи впливає зі змісту реплік Особи 1, зафіксованих у протоколах..., факт вимагання (зокрема погрози чи інші вербальні засоби примусу або тиску) будь-якої особистої вигоди? Як бачимо, основною мовленнєвою дією, наявність якої потрібно довести або спростувати, є вимагання; додатковими – погрози, вербальні засоби примусу або тиску. Кримінальний кодекс України дефініює поняття вимагання неправомірної вигоди як «вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, котра надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів» (Кримінальний кодекс, 2001). За чинними лексико-семантичними нормами сучасної української літературної мови лексема *вимагання* є похідною від лексеми *вимагати* у перших трьох її значеннях: 1) *домогатися чого-небудь примусом, погрозами, насильством*; 2) *очікувати від*

когось на прояв яких-небудь дій, властивостей, рис, ознак і т. ін.; 3) зобов'язувати до чого-небудь, змушувати робити саме так (СУМ). Відповідно, комунікативна стратегія вимагання реалізується шляхом використання у діалозі адресантом повідомлення, що є ініціатором комунікативного акту вимагання, від адресата повідомлення, котрий повинен вчинити певні дії, про які йдеться у повідомленні адресанта, директивних мовленнєвих актів, тому їх дослідження уможливорює визначення наявності чи відсутності у текстах, наданих для аналізу, фактів вимагання особистої вигоди.

Директивами традиційно вважаємо мовленнєві акти, «ілокутивна спрямованість яких полягає у тому, що вони становлять спробу... з боку мовця досягти того, аби слухач дещо вчинив» (Серль, 1986: 182). Шкала директивності досить велика: від запрошення вчинити певні дії на користь адресата мовлення до агресивного напоягання на тому, аби слухач виконував певні дії, у яких зацікавлений лише адресант. Дж. Сьорль так схарактеризував особливості директивних ілокутивних актів: ілокутивна мета – намагання адресанта повідомлення домогтися від адресата повідомлення виконання певних дій; зворотня реакція – «слово адресанта – дія адресата»; умови щирості – бажання чи потреба адресанта повідомлення; пропозиційне майбутнє повідомлення – адресат повідомлення у майбутньому виконує певні дії, окреслені прямо чи імпліцитно адресантом (Серль, 1986: 182).

Лінгвісти розробили чимало класифікацій директивів, втім, майже всі вони ґрунтуються на встановленні ступеню інтенсивності: від благання до агресивної вимоги. Так, Лілія Аполонова на основі дослідження чи не всіх наявних нині теоретичних розробок із теорії мовленнєвих актів виокремила 13 типів директивів, такі як: «1) наказ; 2) вимога; 3) заборона; 4) погроза; 5) вказівка (розпорядження); 6) інструкція, 7) прохання; 8) благання 9) порада; 10) дозвіл; 11) застереження; 12) запрошення; 13) пропозиція» (Аполонова, 2021: 90). Усі ці види директивних мовленнєвих актів мають спільну ознаку: «наявність спрямованого волевиявлення з боку мовця (ілокутивної сили спонування згідно з термінологією ТМА)» (Аполонова, 2021: 90). Очевидно, що всі ці директиви, крім благання, можуть бути використані у ситуаціях вимагання непрямої вигоди, причому всі вони характеризуватимуться, з одного боку, здійсненням в інтересах мовця, а з іншого – частковою бенефактивністю для адресата.

Крім універсальних класифікацій директивних мовленнєвих актів, мовознавці також пропону-

ють їх типології у певних дискурсах. Наприклад, у юридичному, зокрема судовому, реалізуються такі види директивів: 1) ухвали, що мають зобов'язальний, дозвільний або рекомендаційний характер, напр.: *...судова палата ухвалила: з урахуванням обсягу змінених вимог та підстав заявленої скарги надати представникам ЦВК і представникам зацікавленої особи строк для вивчення матеріалів справи...;* 2) етикетно-ритуальні висловлення, напр.: *Будь ласка, представник заявника, вам слово; Будь ласка, сідайте;* 3) директиви, зорієнтовані на з'ясування обставин судової справи, напр.: *...для того, щоб ми конструктивно розглядали цю справу, необхідно визначитися одному із вас (з представників заявника), визначиться з предметом розгляду...;* 4) висловлення, покликані організувати комунікативну взаємодію мовців, вилучити з неї все, що не стосується справи. Такі директиви можуть мати прохальний чи категоричний характер, напр.: *Будь ласка, ви конкретно відповідайте; Ну, не потрібно це нам коментувати* (Доценко, 2008: 141–151).

На мовному рівні директиви виражаються за допомогою спеціальних мовних маркерів: 1) імперативні висловлення з дієсловом-присудком у формі наказового способу, напр.: *Вам конкретно було задано питання, і ви конкретно давайте на нього відповідь;* 2) перформативні висловлення – використання у висловленнях лексем зі значенням *просити, наказувати, зобов'язувати, забороняти* тощо, напр.: *Микола Іванович, прошу Вас мати терпіння.* Окреслені лексеми можуть виконувати функцію предиката модусу в об'єктно-з'ясувальних висловлень, де пропозитивний елемент описує дію, яку реципієнт має виконати; 3) риторичні запитання з директивним значенням, напр.: *Для чого нам коментувати, скільки представників чи народних депутатів голосувало за цей закон? Нам це все відомо;* 4) директиви можуть виражатися засобами, типовими для інших ілокутивних актів. Так, розповідні речення з дієсловом-присудком у формі дійсного способу (переважно минулого часу першої особи однини чи множини), напр.: [суддя:] *Я Вам дав право задати запитання.* [учасник процесу:] *Дякую. Останній вопрос.* Такі директиви мають високий ступінь категоричності та використовуються у ситуаціях емоційної напруги учасників спілкування, викликаній їх конфронтацією. У наведеному фрагменті діалогу про це свідчить помилка, якої припустився один із комунікантів, а саме перехід із однієї мови на іншу, до якої він більше звик або яка є його рідною мовою. Такі висловлення є яскравим прикладом нетотожності ілокутивної сили й ілокуції директивного мовленнєвого акту.

Грунтовний аналіз типів директивних мовленнєвих актів, які є засобом реалізації інтенції вимагання, а також засобів їх мовного оформлення, дозволяє констатувати, що у репліках, зафіксованих у наданих для експертизи матеріалах, які належать Особі 1, у розмовах з особами, позначеними як Особа 2, Особа 3 й Особа 4, наявні директивні мовленнєві акти, котрі зокрема стосуються:

1) необхідності сплати коштів до бюджету, що неодноразово називається Особою 1 як умова закриття кримінального провадження відповідно до чинного законодавства, причому неодноразово називається конкретна сума:

Особа 1: Все залежить від того, наскільки швидко ви зробите проплату до бюджету.

Особа 2: *Яка там сума?*

Особа 1: *П'ять мільйонів. Чотири дев'ятсот* (протокол 1).

У наведеному фрагменті Особа 1 реалізує директив-пораду: якнайшвидше зробити проплату до бюджету. Такий мовленнєвий акт можна кваліфікувати як непрямий. Схожі директиви-поради експлікує Особа 1 у спілкуванні з Особою 2:

Особа 2: *Ну, рассказивайте, как будем дальше жить?*

Особа 1: *Так, як ми і говорили, – платите тільки, – закриваємо слідство (?)... ФОП являється платником до бюджету, сплачує і закривають провадження при всій сплаті. У нього кваліфікація 212 ч. 1, 205-прим. – реєстрація фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності. Платить штраф 25 тисяч там, воно йде по угоді. Плюс у нас добавляється не тільки 212, но і 205. То есть, це угода визнання винуватості і закриття у зв'язку зі сплатою. 25 є штраф. 25, ну, до 30-ти, 25–37 в середньому.*

Особа 2: *Так, дальше.*

Особа 1: *Все, кримінальне провадження закривається у зв'язку із відшкодуванням завданих державі збитків* (протокол 2).

2) необхідності подання декларації:

Особа 1: *...По експертизі отримується чотири мільйони дев'ятсот. Відповідно, ми даємо вам експертизу. На підставі цього ви подасте уточнюючу декларацію по цій сумі. Дальше у вас сплата і відповідно відправка до суду* (протокол 3).

Тут також Особа 1, застосовуючи непрямі директивні мовленнєві акти, висловлює пораду-інструкцію;

3) необхідності вчинення інших дій:

Особа 1: Було прохання, щоб столична ювелірна не звучала (протокол 4);

Особа 1: Зорієнтуєте мене, коли будуть документи (протокол 4).

У першому висловленні використано перформативний директивний мовленнєвий акт, який є переадресуванням прохання від однієї особи іншій, у другому – експліцитне прохання, виражене імперативом.

У наведених для дослідження фрагментах текстів виявлені директивні мовленнєві акти різних типів, висловлені Особою 1, втім, жодних директивних висловлювань експліцитного чи імпліцитного типу, у яких ішлося би про отримання неправомірної вигоди, або директивних висловлень інструктивного характеру, чи уповноваження Особи 2 виступати від імені у питаннях щодо надання неправомірної вигоди Особою 1, не виголошувалося і в аналізованих протоколах не зафіксовано.

Умовами виконання дій, які ініціюють співрозмовники Особи 1, здебільшого називаються дії, передбачені нормами організації досудового розслідування (наприклад, протокол 4: Особа 4: *Да. Основной вопрос когда, как быстро вы нам сможете отдать (технічна помилка).* Особа 1: *По рішенню суду;* Особа 1: *Коли ми отримаємо рішення суду, зараз сплачуєте до бюджету і забере).* Ні експліцитно, ні імпліцитно пов'язані з неправомірною вигодою дії не називаються.

Отже, застосування методів прагматичного та комунікативного аналізу текстів, наданих на експертизу, дозволило встановити, що у змісті реплік Особи 1, зафіксованих у протоколах, наданих для проведення лінгвістичної експертизи, відсутні директивні мовленнєві акти зі значенням вимагання (зокрема погрози чи інші вербальні засоби примусу або тиску) будь-якої особистої вигоди або уповноваження нею Особи 2 виступати від її імені у питаннях щодо надання неправомірної вигоди.

Інші методи у справі про вимагання хабара (саме такий термін використовувався у значенні «неправомірна вигода» у Кримінальному кодексі України, який втратив чинність 2001 року) були застосовані Т. Литвин. Ішлося про інкримінування співробітнику ДАІ Г. отримання хабара від Л. на підставі юридичної оцінки інформації, яку містять у собі фонограми їх розмов. З-поміж запитань, на які давав відповідь експерт, нашу увагу привертає таке: «Чи не має мовлення Л. за своїм змістом в частині, котра стосується прохання Г. роздобути передню панель до автомобіля («торпеду»), а також в частині, котра стосується передавання Г. 295 (300) доларів США в обмін на повернення Л. посвідчення водія, ініціативний, інспіруючий характер?» (Литвин, 2001: 111). Аби відповісти на таке запитання, експертові потрібно було застосувати не лінгвопрагматичні методи

дослідження тексту, а проаналізувати його комунікативну організацію: «У частині діалогу, що стосується пропозиції Г. від імені Л. суми 300 доларів, мовлення Л. має ініціативний, інспіруючий характер. У частині діалогів, що стосуються передньої панелі до автомобіля («торпеди»), мовлення Л. та Г. має почергово ініціативний і реактивно-пасивний характер, Л. проявляє більше ініціативи, а мовлення Г. має також і характер прохання. Щодо посвідчення водія немає можливості охарактеризувати мовлення Л. чи Г. ні як ініціативну, ні як реактивно-пасивну» (Литвин, 2001: 112). Застосована методика лінгвістичної експертизи, на думку дослідниці, уможливила об'єктивну оцінку комунікативної ситуації, що вплинуло на рішення суду. Натомість використання прийомів смислового аналізу фрагментів тексту, наданих для експерт-

ної лінгвістичної оцінки, було недостатнім для встановлення істини.

Висновки. В Україні криміналістичні лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи у судових справах про вимагання неправомірної вигоди проводяться відповідно до Науково-методичних рекомендацій із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України. Оскільки об'єктом таких досліджень є усне мовлення, під час їх проведення ефективним видається застосування лінгвопрагматичних і комунікативних прийомів, зокрема аналіз директивних мовленнєвих актів, у яких реалізуються стратегії вимагання, проте не можна залишати поза увагою й інші методи лінгвістичного аналізу мовлення, які мають бути апробовані з метою засвідчення їх ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Л. Конфліктний медійний текст як об'єкт лінгвістичної експертизи. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2013. Вип. 27. С. 18–32.
2. Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. *Мовознавство*. 2012. № 3. С. 47–64.
3. Аполонова Л. А. Оптимізація перлокутивного ефекту директивних мовленнєвих актів у німецькомовному діалогічному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 265 с.
4. Бугайко Ю. Види лінгвістичної експертизи законопроектів: перспектива впровадження в Україні. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2019. Вип. 38. С. 145–166.
5. Голобородько К. Лінгвістична експертиза тексту: юридичний та мовний аналіз. *Український світ у наукових парадигмах*. 2020. Вип. 7. С. 11–17.
6. Доценко О. Л. Плукутивні характеристики мовлення учасників судового процесу (на матеріалі мовлення суддів). *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ : Знання України, 2008. С.141–151.
7. Кондратенко Н. В. Лінгвістична експертиза текстів політичної тематики: загальні принципи та прийоми. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2017. Вип. 12. С. 115–119. URL: file:///C:/Users/odots/Downloads/arftp_2017_12_30.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
8. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.12.2021).
9. Литвин Т. Можливості судово-лінгвістичної експертизи на початку XXI ст. *Право України*. 2001. № 1. С. 110–113.
10. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 / Міністерства юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 14.12.2021).
11. Радецька В. Сучасні напрями розвитку лінгвістичної експертизи усного мовлення. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. 396 с.
12. Серль Дж. Р. Класифікація речевих актів. *Новое в зарубежной лингвистике*: Вып. 17. 1986. 424 с.
13. Словник української мови online : в 20 т. Київ : Український мовно-інформаційний фонд, 2015–2021. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 14.12.2021).
14. Черненко Г. А. Сфери застосування лінгвістичної експертизи. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 220–223.
15. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Лінгвістична експертиза : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 244 с.

REFERENCES

1. Azhniuk L. (2013). Konfliktnyi mediinyi tekst yak ob'iekt lnhvistychnoi ekspertyzy [Contentious media text as an object of linguistic expert examination]. *Aktualni problemy ukrainsoi lnhvistyky: teoriia i praktyka – Current issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*. Issue. 27, pp. 18–32 [in Ukrainian].
2. Azhniuk L. V. (2012). Lnhvistychna ekspertyza: status i metodolohichni prezumptsii [Forensic linguistic examination: status and methodological presumptions]. *Movoznavstvo – Linguistics*. Nr 3, pp. 47–64 [in Ukrainian].
3. Apolonova L. A. (2021). Optymizatsiia perlokutyvnoho efektu dyrektyvnykh movlennievnykh aktiv u nimetskomovnomu dialohichnomu dyskursi [A Optimization of perlocutionary effect of directive speech acts in German-speaking dialogic discourse]. Candidate's thesis. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University [in Ukrainian].

4. Buhaiko Yu. (2019). Vydy linhvistychnoi ekspertyzy zakonoproektiv: perspektyva vprovadzhennia v Ukraini [Types of linguistic expertise of bills: prospects of implementation in Ukraine]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka – Current issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*. Vyp. 38. 145–166 [in Ukrainian].
5. Holoborodko K. (2020). Linhvistychna ekspertyza tekstu: yurydychnyi ta movnyi analiz. [Linguistic expertise of the text: legal and language analysis]. *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh – The Ukrainian world in scientific paradigms*. Issue 7. 11–17 [in Ukrainian].
6. Dotsenko O. L. (2008) Ilokutyvni kharakterystyky movlennia uchasykiv sudovoho protsesu (na materialy movlennia suddiv) [Illocutionary characteristics of the speech of the participants in the trial (based on the speech of the judges)]. *Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov – System and structure of East Slavic languages*. Kyiv: Znannia Ukrainy, pp. 141–151 [in Ukrainian].
7. Kondratenko N. V. (2017). Linhvistychna ekspertyza tekstiv politychnoi tematyky: zahalni pryntsyipy ta pryiony [Linguistic examination of texts of political subjects: general principles and methods]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva – Current issues of linguistics and translation studies*. Vyp. 12. 115–119. Retrieved December 01, 2021, from file:///C:/Users/odots/Downloads/apftp_2017_12_30.pdf [in Ukrainian].
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code Ukraine]. (05.04.2001, № 2341-III). Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
9. Lytvyn T. (2001) Mozhlyvosti sudovo-linhvistychnoi ekspertyzy na pochatku XXI st. [Possibilities of forensic linguistic examination at the beginning of the XXI century]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, № 1, pp. 110–113.
10. Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen : Nakaz vid 8 zhovtnia 1998 r. № 53/5 / Ministerstvo yustytsii Ukrainy [Order of the Ministry of Justice of Ukraine on October 8, 1998 № 53/5]. Retrieved December 14, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].
11. Radetska V. (2017). Suchasni napriamy rozvytku linhvistychnoi ekspertyzy usnogo movlennia [Modern directions of development of linguistic examination of oral speech]. *Aktualni pytannia kryminalnoho protsesu, kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy – Current issues of criminal procedure, forensics and forensic science*. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. Part 1. 396 p. [in Ukrainian].
12. Searle J. R. (1986). Klassifikatsiya rechevikh aktov [A classification of illocutionary acts]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike – New in foreign linguistics*. Vyp. 17. 424 p. [in Russian].
13. Slovnyk ukrainskoi movy online [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv : Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond, 2015–2021. Retrieved December 14, 2021, from <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian].
14. Chernenko H. A. (2012) Sfery zastosuvannia linhvistychnoi ekspertyzy [Scopes of linguistic examination]. *Studia Linguistica*. Vyp. 6, pp. 220–223 [in Ukrainian].
15. Shevchenko L. I., Syzonov D. Yu. Linhvistychna ekspertyza : pidruchnyk [Linguistic expertise : textbook]. Kyiv : Publishing and Polygraphic Center “Kyiv University”, 2021. 244 p. [in Ukrainian].